

Vad är ett brott mot livsmedelslagstiftningen?

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

Ett brott är en handling eller försummelse och ibland slarv som kan leda till ett straff. Här får du veta vilka regler som gäller för livsmedelsbrott och vilka straff sådana brott kan ge.

Om livsmedelsbrott

Den 1 januari 2019 ändrades straffbestämmelserna i livsmedelslagen (2006:804). Ändringarna innebar att vissa tidigare brottsliga gärningar avkriminaliserades och att straffskalan för vissa allvarigare brott mot livsmedelslagen utvidgades till att omfatta fängelse. De gärningar som avkriminaliserades ska nu leda till sanktionsavgift.

Sanktionsavgifter

Regler om straff för brott mot livsmedelslagstiftningen finns i 28 a § - 30 § livsmedelslagen (2006:804).

För att en gärning ska vara brottslig krävs antingen uppsåt eller oaktsamhet hos gärningsmannen. Uppsåt betyder i princip att man begår gärningen avsiktligt. Oaktsamhet betyder vårdslöshet, en sorts slarv. Om en gärning kan anses som ringa, alltså bagatellartad, ska gärningsmannen inte åtalas eller dömas.

Frågan om det inträffade skett uppsåtligt (med vilja) eller av oaktsamhet behöver kontrollmyndigheterna inte slutligt bedöma. Det är en uppgift för rättsväsendet. Däremot ska eventuella bevis om uppsåt eller oaktsamhet sparas och överlämnas tillsammans med det andra materialet.

Det är bara fysiska personer som kan straffas enligt reglerna i livsmedelslagen, alltså inte juridiska personer, som bolag och föreningar. Juridiska personer kan istället bli föremål för så kallad företagsbot, se nedan.

Enligt 28 a § livsmedelslagen (2006:804) ska, till böter eller fängelse i högst två år, dömas den som:

- producerar, bearbetar, distribuerar eller på något annat sätt handhar livsmedel, eller märker, marknadsför eller presenterar livsmedel, på ett sätt som orsakar eller kan orsaka en fara för människors liv eller hälsa,
- inte vidtar åtgärder i samband med produktion, bearbetning, distribution eller annat handhavande av livsmedel, och därigenom föranleder att ett livsmedel utgör eller kan komma att utgöra en fara för människors liv eller hälsa,
- brister när det gäller att märka, marknadsföra eller presentera livsmedel och därigenom föranleder att ett livsmedel utgör eller kan komma att utgöra en fara för människors liv eller hälsa,
- i större omfattning märker, marknadsför eller presenterar ett livsmedel på ett sätt som är eller kan vara vilseledande, eller
- brister när det gäller åtgärder för identifiering och därigenom på ett omfattande eller annars särskilt allvarligt sätt orsakar att möjligheten att spåra ett livsmedel försvåras eller kan komma att försvåras.

Genom 29 § livsmedelslagen (2006:804) kriminaliseras vissa andra gärningar än de som ska leda till ansvar enligt 28 a § eller sanktionsavgift enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 30 a §. Den som begår ett sådant brott döms till böter.

29 § första stycket:

- brott mot en föreskrift eller ett beslut som har meddelats med stöd av vissa paragrafer i lagen,
- brott mot 10 § första stycket i lagen och
- underlåtenhet att fullgöra sina skyldigheter enligt 20 § första stycket 1 i lagen (att lämna upplysningar i den offentliga kontrollen)

29 § andra stycket:

- brott mot skyldigheter, villkor eller förbud som finns i EU-förordningar ("EU-bestämmelser") som kompletteras av livsmedelslagen.

Av dessa punkter är det bara punkt 3 i 29 § första stycket som är en konkret brottsbeskrivning på så sätt att det i livsmedelslagen framgår vad som är kriminaliserat. Punkt 2 kan verka konkret, men eftersom 10 § första stycket gör hänvisningar till annan lagstiftning, framgår inte heller av den bestämmelsen vad som är kriminaliserat. Även punkt 1 och andra stycket är skrivna så att man måste gå till annan lagstiftning för att se vad som faktiskt är kriminaliserat. Den lagstiftningen är i första hand Livsmedelsverkets föreskrifter, de EU-bestämmelser som kompletteras av livsmedelslagen samt livsmedelsförordningen (2006:813).

Det är inte i första hand kontrollmyndigheterna som ska försöka bedöma om en handling har begåtts med uppsåt eller av oaktsamhet, eller om en handling kan anses vara ringa. Det är rättsväsendets sak att ta slutlig ställning till detta, men kontrollmyndigheten bör argumentera kring dessa frågor i sin åtalsanmälan.

Den som begår en gärning som har kriminaliserats genom 28 a § livsmedelslagen har i princip alltid brutit mot en föreskrift, ett beslut eller en EU-bestämmelse av sådant slag som avses i 29 § samma lag. Vid en anmälan bör kontrollmyndigheten därför tydligt ange de eventuella omständigheter som talar för att en gärning bör föranleda ansvar enligt 28 a §.

Preskriptionstiden för brott mot livsmedelslagen är fem år för de brott som kan leda till fängelse och två år för övriga (35 kap. 1 § brottsbalken [1962:700]).

Företagsbot

Som komplement och alternativ till att en fysisk person inom ett företag ställs till ansvar för ett brott kan företaget som juridisk person dömas att betala företagsbot. Bestämmelser om företagsbot finns i 36 kap. 7-10 a §§ brottsbalken. En företagsbot är ingen påföljd i egentlig mening, utan en annan särskild rättsverkan av brott. Åklagare kan föra talan om företagsbot inom en femårsperiod räknat från det brottet begicks, oavsett det bakomliggande brottets svårighetsgrad. Det följer av 36 kap. 14 § första stycket brottsbalken.

Centrala regler kring livsmedelsbrott

Enligt artikel 139 i förordning (EU) 2017/625 ska EU:s medlemsstater bland annat fastställa bestämmelser om sanktioner vid överträdelse av livsmedelslagstiftningen. De sanktioner som föreskrivs ska vara effektiva, proportionerliga och avskräckande. EU-rätten innehåller inga närmare bestämmelser om vilka sanktioner som överträdelse av EU-reglerna kan ge.

I 28 a – 30 §§ livsmedelslagen (2006:804) finns Sveriges nationella straffbestämmelser på livsmedelsområdet. Där slås fast att den som med uppsåt eller av oaktsamhet förövar vissa beskrivna gärningar, bryter mot ett antal nationella bestämmelser eller inte fullgör sina skyldigheter att låta kontrollmyndigheten på begäran få upplysningar och del av handlingar, döms till böter eller i vissa fall fängelse i högst två år. Till böter döms även den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot skyldigheter, villkor eller förbud som finns i de EU-bestämmelser som kompletteras av lagen.

Straffbestämmelserna i 29 § gäller inte om överträdelsen avser bestämmelser om myndighetsutövning. Enligt förarbetena omfattar straffansvaret inte den som vid myndighetsutövning underlåter att iakttäcka de skyldigheter för myndigheter som följer av EU-bestämmelserna om offentlig kontroll. I brottsbalken finns ansvarsbestämmelser för den som vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtelse åsidosätter vad som gäller för uppgiften.

Inte heller ska det dömas till ansvar enligt 29 § om gärningen kan leda till en sanktionsavgift enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 30 a § livsmedelslagen (2006:804).

Till ansvar enligt 28 a - 29 §§ livsmedelslagen döms inte om gärningen är belagd med straff i brottsbalken eller i lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Bland de brott som finns i brottsbalken, och som kan tänkas bli aktuella i livsmedelssammanhang, kan nämnas spridande av gift eller smitta, vårdslöshet med gift eller smittämne, vållande till kroppsskada eller sjukdom samt framkallande av fara för annan. Det följer av 3 kap. 8-9 § samt 13 kap. 7 och 9 § brottsbalken.

Livsmedelslagstiftningen består av ett mycket omfattande regelverk, såväl av EU-rättsliga bestämmelser som av nationell lagstiftning. Enligt 29 § livsmedelslagen (2006:804) är det straffbart att bryta mot skyldigheter, villkor och förbud som framgår av all relevant EU-lagstiftning.

Det är också straffbart att bryta mot bestämmelser som föreskrivits med stöd av livsmedelslagen (2006:804). Mot den bakgrunden framstår det som näst intill omöjligt att konkretisera alla de fall då straffbestämmelserna i 28 a - 29 §§ skulle kunna gälla.

Här ligger i stället tonvikten på att presentera de vanligaste brottstyperna inom livsmedelsområdet. De brott som presenteras är alltså inte heltäckande. Det är viktigt att visa var de konkreta reglerna finns i lagtexten och att ange hur laghänvisningar och lagrum återges korrekt.

Huvudregeln för att korrekt återge en lagrumshänvisning i en åtalsanmälan för livsmedelsbrott är:

- tala om var i livsmedelslagstiftningen man finner den materiella regel som misstänks vara överträd, och
- koppla den materiella regeln till aktuell straffbestämmelse i 29 § livsmedelslagen (2006:804). Använd 29 § första stycket (och ange vilken av punkterna som är tillämplig på den aktuella överträdelsen) för brott mot föreskrifter och beslut samt underlåtenhet att lämna begärda uppgifter eller handlingar, och använd 29 § andra stycket för brott mot skyldigheter, villkor eller förbud som återfinns i relevant EU-lagstiftning.

Om gärningen är av sådant slag att den kan vara straffbar enligt 28 a § livsmedelslagen (2006:804) bör de omständigheter som talar för att ansvar bör utkrävas enligt den bestämmelsen istället för 29 § samma lag anges i anmälan.

Flexibiliteten i livsmedelslagstiftningen

Den EU-rättsliga reglering som trädde i kraft den 1 januari 2006, det vill säga när det gäller hygienlagstiftning, är i mycket en målinriktad lagstiftning. Reglerna är mindre detaljreglerande än vad den tidigare livsmedelslagstiftningen var.

Reglerna i bland annat förordning (EG) nr 178/2002, förordning (EG) nr 852/2004 samt förordning (EG) nr 853/2004 ger i stället livsmedelsföretagaren möjlighet att välja olika vägar för att uppnå förordningarnas mål. Flexibiliteten kommer till uttryck i lagstiftningen genom skrivningar som "när det är nödvändigt", "adekvat", "om så krävs" och "ändamålsenlig".

Samtidigt som flexibiliteten i lagstiftningen ger företagare möjligheter, innebär den också att det är livsmedelsföretagarna som har det primära ansvaret för livsmedelssäkerheten. Det är också livsmedelsföretagarna som ska kunna visa för kontrollmyndigheten att de lösningar som de har valt innebär att lagstiftningens krav uppfylls.

För kontrollmyndigheterna innebär flexibiliteten att särskild omsorg måste läggas ned på att motivera varför en åtgärd utgör en överträdelse av livsmedelslagstiftningen.

Senast uppdaterad 28 december 2022 Ansvarig grupp SV_KL